

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 17.03. 2021

Kabul Tarihi: 21.05. 2021

Article Type: Research article

Submitted: 17.03. 2021

Accepted: 21.05. 2021

Ömer EROĐLU¹

ATABEKLER DÖNEMİNE AİT ERBİL MUZAFFERİYE MİNARESİ

Öz: Günümüzde Irak Cumhuriyetine bağlı Federal bir yapının merkezi olan Erbil, ülkenin kuzeyinde bulunmaktadır. Bölge 1056 yılında Tuğrul Bey'in (M.909-1063) Abassi halifesinin isteyi üzerine Bağdat'a girmesiyle birlikte Türk hâkimiyetine geçer. Merkezi Selçuklu idaresinin 1157 yılında Sultan Sencer'in ölümü üzerine Atabeklerin kontrolüne girer. Kanuni Sultan Süleyman'ın Irak Seferi esnasında (1535) Bağdat'la birlikte Osmanlı topraklarına katılır. Birinci Dünya Savaşına kadar Osmanlı kontrolünde kalır. Türk egemenliğinde uzun tarihsel bir süreç geçiren bölgede çok sayıda Türk dönemi yapılanması gerçekleşir. Bunun ışığında Erbil'de Türk İslâm mimarisi altın çağını; Selçuklu, Atabek ve Osmanlılar döneminde yaşamış, ancak bu eserlerin çoğu günümüze ulaşmamıştır. Lakin Günümüze kadar ulaşabilen Muzafferiye Minaresi form, süsleme ve malzeme açısından farklı özelliklere sahiptir. Kalenin güneybatısında ve yaklaşık 1 km uzağında yer almaktadır. Kaleden sonra Erbil'in ikinci önemli simgesidir. Çift girişten, sekizgen bir kaide ve bunun üzerinde yükselen silindirik bir gövdeden oluşmaktadır. Ana gövdenin yukarıya doğru yükseldikçe hafifçe incelendiği görülmektedir. Ayrıca Sekizgen kaidesi, Silindirik gövdesi ve mozaik çini süslemesi ile tuğla minarelerin canlı bir örneğini temsil etmektedir.

¹ Doktora Öğrencisi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi,Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi A.B.D, erogluomer0707@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3840-1286>

Ömer EROĞLU

Atabekler Dönemine Ait Erbil Muzafferiye Minaresi

Bu araştırmanın kapsamı ise minarenin inşa tarihinden günümüze kadar olan süre içinde geçirdikleri onarımlar tespit edilmiş, kaynaklardan derlenen bilgilerle tarihsel devinimleri saptanmış ve günümüzdeki durumları fotoğraflarla belgelenmiştir. Bunların yanı sıra bu minarelerin üslup özellikleri, geometrik kompozisyonları, süslemeleri ve mozaik çinileri belirlenerek Anadolu ve İran'daki örneklerle karşılaştırılmıştır.

Anahtar kelime: Erbil, Atabek, Minare, Muzafferiye, Çöli, Kültürel Miras.

Arbil Muzafferiye Minarets Belong To Period of Atabek

Abstract: Being centre of a Federal structure dependent on Republic of Iraq today, Erbil is located in the north of the country. When Tugrul Khan, Seljukian Sultan, came to Bagdat upon an invitation by khalif, the region entered into the domination of Turks. It came under domination of Ottoman after During the Iraq campaign of Suleiman the Magnificent (1535), he joined the Ottoman territories with Baghdad. It remained under Ottoman control until the First World War. Numerous Turkish period structuring takes place in the region, which has gone through a long historical process under Turkish rule. In the light of this, the golden age of Turkish-Islamic architecture in Erbil; He lived in the Seljuk, Atabek and Ottoman times, but most of these works have not survived. However, the Muzafferiye Minaret, which has survived until today, has different features in terms of form, decoration and material. It is located to the southwest of the fortress and about 1 km away. It is the second important symbol of Erbil after the castle. It consists of a double entrance, an octagonal base and a cylindrical body rising above it. It is observed that the main body becomes slightly thinner as it rises upwards. It also represents a vivid example of brick minarets with its Octagonal base, Cylindrical body and mosaic tile decoration. The scope of this research is to determine the repairs of the minaret from its construction date until today, its historical movements have been determined with the information gathered from the sources, and their current situation has been documented with photographs. In addition to these, the stylistic features, geometric compositions, ornaments and mosaic tiles of these minarets were determined and compared with examples in Anatolia and Iran.

Keywords: Arbil, Atabek, Minarets, Cultural heritage, Choli, Muzafferiye.

GİRİŞ

İslamiyet'in en önemli sembolü ve camilerin vazgeçilmez bir mimari elemanı olan minareler, sadece ezanın okunması için değil, önceki dönemlerde haberleşmek amacıyla da inşa edilmiş olan yapılardır. Ancak, İslam'ın ilk yıllarında bu durum bilinmemekteydi. Hz. Peygamber, Medine'ye ilk geldiği zamanlarda, İbn Hişam'a göre ibadete çağırma için bir ön hazırlık bulunmamaktaydı. Hz. Peygamber, Yahudilerin boru sesini, Hıristiyanların ise çanını işittikten sonra Bilal'i görevlendirerek bölgedeki en yüksek evin damından ibadete çağrı olan ezanı okuttuğu bilinmektedir².

Minareler camilerin yanlarındaki uzun, silindirik yapılardır ve genellikle cami ile fiziksel bir bağlantıları vardır. Minarelerin asıl amaçları müezzinlere ezan okumaları için yüksek bir platform sağlamaktır. Bu yüzden genellikle camiden yüksek oldukları kolaylıkla gözlenebilir. Aynı zamanda cami ile fiziksel bağlantısı olduğunda camide bir havalandırma etkisi olduğu da söylenebilir.³ Minareler tıpkı yapı malzemesinin, plan anlayışının, hacim biçimlenişinin, cephe düzeninin ya da süsleme öge ve kompozisyonlarının oluşumundaki gibi bölgelere ve dönemlere göre farklılık göstermiştir. Bölgesel etkenler şekil, hacim duygusu ve geleneği ile süsleme zevkleri, tipleri belirleyici ve birbirinden ayır edici unsurlar olmuştur⁴.

Ana hatlarıyla minare pabuç, gövde, şerife, kürsü, külâh, petek ve âlem kısımlarından oluşmaktadır. Minare camiye ayrı ya da bitişik, çokgen prizma, silindirik ve kübik biçiminde olabilmektedir. Camilerin en karakteristik unsurunu teşkil eden minarelere bazen medrese, türbe ve hankahlarda da rastlanmaktadır. Türker'in etkili olduğu yerlerden özellikle İran, Afganistan ve Türkistan bölgelerindeki minareler genelde yukarıya doğru tedricen daralan silindirik, konik ve çokgen gövdeli ve tuğla bir kaide ile tabana bağlanırlar⁵. İran'daki tuğla minareler, türbelerle birlikte büyük Selçuklu tuğla işçiliğinin en başarılı örnekleri sunmaktadır. Damgan, İsfahan, seve ve Gülpayegan minareleri İran'daki en başarılı örneklerdendir. Bunun ışığında çalışma

² Yurttaş, H, Gökler, B. (2020). "Bir Minare İki Usta" *Doğu Esintileri dergisi*, sayı: 13, s.117

³ Uğurlu, M, Günaslan, E, Karaşin, A. (2017). Dört Ayaklı Minarenin Modellenmesi ve Yapısal Analizi, *Mühendislik Dergisi*, cilt: 8, sayı: 2, s.414.

⁴ Uysal, O. (1990). Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Dönemine Minare Biçimindeki Gelişmeleri, *Fakülte dergisi*, cilt.33, sayı.1, Ankara, s.505.

⁵ Gündüz, F. (2005). Minare, *İslam Ansiklopedisi*, cilt.30, İstanbul, s.98.

Ömer EROĞLU
Atabekler Dönemine Ait Erbil Muzafferiyeye Minaresi

konumuz olan Erbil Muzafferiyeye (Atabek) minaresinde Selçuklu tuğla minarelerin geleneği devam ettiği görülmektedir.

Minare hakkında sanat tarihi açısından Abdüsselam Uluçam'ın "Irak'taki Türk Mimari Eserleri" adlı kitabında ve aynı yazarın "Irak Selçuklular ve Atabekler Döneminden Kalan Tuğla Minareler" adlı makalesinde Erbil Ulu Cami Minaresi olarak elle almış eski ve genel bilgilere yer vermiştir. Ancak bu makalede stratejik konumuyla şehrin önemli bir statüsünde bulunan Erbil Muzafferiyeye Minaresi güncel durumu incelenerek; yeni tanıtıma ve bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca Atabeklerin mimari yapısına ışık tutmanın yanı sıra Erbil'in klasik bir Türk şehrinin izlerini taşıdığını göstermesi bakımından makalemizi önemli kılacaktır.

Erbil'in Coğrafi ve Tarihî Yapısı

Irak Cumhuriyeti'nin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Güneydoğuda 80 km Musul'dan, güneyde 75 km Kerkük'ten ve 170 km Süleymaniye'den, kuzeyden de 157 km Duhok'tan uzaktır. Sınırı batıda Karçuh Dağı ve Fırat Nehri, güneyde Zure Kezav Dağları, kuzeyde Türkiye ve doğuda İran'a komşudur⁶. Tarihçilerin çoğu Erbil'in öneminden söz etmişler. Bunlardan en ünlüsü Suriyeli biyograf ve coğrafyacı Yâkût El-Hamavî, Erbil'i önemli ve nadir bir şehir olarak vurgulamıştır. Sümerler döneminde Arbeloa, Asurlular döneminde Arba-İlu, Arbela, İran kaynaklarında ise Arbira, Büyük İskender döneminde Arbira ve Osmanlılar zamanındada Erbil olarak geçmiştir. Ayrıca o dönemde Arvel, Avlera, Havlera olarak da geçmiş ve bazı Türk kaynaklarda Arbl, Arbiril, Birubil şeklinde de yazıldığı olmuştur. Araplar ve Hristiyanlar Erbil adını kullanmışlardır. 1534-1918 yılları arasında bazı Avrupa kaynaklarında ise Arbiilie, Arbil olarak anılmıştır⁷.

Erbil'in tarihi M.Ö, 6000'lere kadar dayanmaktadır. İlk zamanlar küçük bir tarım köyü iken, sonralarda büyük gelişme kaydetmiştir. M.Ö, 2371-2316 yıllarında Akad Devleti Büyük Sargon komutanı Erbil'i ele geçirir. M.Ö, 2150-2050 yıllarında ise Gutilerin önemli bir merkezi haline gelir. M.Ö, 2050-1950' de de Erbil üçüncü Ur hanedanının hâkimiyetine geçer⁸. M.Ö, 1950-612'de Asurlular

⁶ Zirkani H. (2004). Erbil Kalesi Tarihin En İhtişamlardan Biridir, *Küfe Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 1, 197.

⁷ İbrahim, M. (2009). Erbil Tarihi ve Adı, *Erbil Ansiklopedisi*, 3, 12-13.

⁸ Arğuşi, Y. (2010). *Erbil Kalesindeki Kültürler Evler*. Ürdün: Muta üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 9-10.

hâkim olurlar. M.Ö, 612 yılından itibaren Pers İmparatorunun hâkimiyetinde olan Erbil büyük İskender'in III. Darius'u Gaugamela Savaşında mağlûp etmesi ile M.Ö, 331'de Erbil Büyük İskender'in ele geçeri ve Büyük İskender öldükten sonra imparatorluğu komutanları arasında paylaşıldıktan sonra Erbil I. Seleukos'un eline geçmiştir. III. yüzyılın ilk çeyreğinde ise Sâsânî İmparatorluğu'nun kurucusu I. Erdeşîr'in eline geçip İslâm fethine kadar yaklaşık 400 yıl süreyle bir Sâsânî şehri olarak kalmıştır⁹.

Miladi 641'da ise Müslümanlar tarafından Erbil fethedilmiştir. Daha sonra Emevi ve Abbasilerin hâkimiyetinde kalmıştır. Irak Selçukluların idaresinden sonra 1144 yılında Baytekin Hanedanının ve Erbil Atabekleri'nin başkenti olmuştur¹⁰. Muzafferdin Kökböri döneminde 1136-1190 yılında imar edilen Erbil, iki kısımda gelişmiştir. Aşağı Erbil nehir kenarında, geniş bir vadide yayılıp, Yukarı Erbil ise tepe üzerinde kale içine sıkışıp kalmıştır. Kalenin surları, eski kalıntıları üzerine Kökböri zamanında yeniden yaptırılmıştır¹¹. Kökböri'nin varisi olmadığından dolayı vasiyeti üzerine Abbasî halifesine kalan Erbil, Moğol istilâsına karşı mücadele etmiş ve uzun müddet karışık ve sıkıntılı dönemler yaşamıştır.

Erbil safevilerden sonra Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine girmiştir. Erbil, Kanuni Sultan Süleyman'ın Irak Seferi sırasında (M.1535) Bağdat'la birlikte Osmanlı hâkimiyetine geçer¹² ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı hâkimiyetinde olan Erbil, 1920 yılında Osmanlıların I. Dünya Savaşı'nda yenilmesiyle birlikte İngilizlerin eline geçmiştir. Yaklaşık beş asır Osmanlı egemenliğinde kalan Erbil, idaresinin 1932 yılında yeni kurulan Irak hükümetine geçmesiyle Osmanlı egemenliği de son bulur¹³.

⁹ Es-Sakkâr, S. (1995). Erbil, *İslam Ansiklopedisi*, 11, s.272.

¹⁰ İsmail, Z. (1971). Erbil'deki Tarihi Yerler, *Erbil Belediye dergisi*, (4) 5, 83-84.

¹¹ İsmail, *Erbil'deki Tarihi Yerler*, 83-84.

¹² Bilal, Z. (2009). Tarihte Erbil, *Erbil Ansiklopedisi*, 3, 59-60.

¹³ Bilal, *Tarihte Erbil*, 59-60.

Ömer EROĞLU
Atabekler Dönemine Ait Erbil Muzafferiyeye Minaresi

Resim.1. Erbil Şehrinin Genel Görünümü. (Shafaq.com/ar, Erişim 16.03.2021).

Erbil Muzafferiyeye (Atabek) Minaresi

Tarihçesi

Erbil'in şehir merkezinde kendi ismi ile anılan minare mahallesinde bulunmaktadır. (Resim.2). Kalenin güneybatısında ve yaklaşık 1 km uzağında yer almaktadır. Minare Halk arasında Çöli¹⁴ minaresi olarak adlandırılmaktadır. Erbil kalesinden sonra Erbil'in ikinci önemli simgesidir. Minarenin tarihi için farklı görüşler bulunmaktadır. Abdüsselam Uluçam'a göre 1190 yılında¹⁵, Muhammed Hüseyin'e¹⁶ ve zidan Bradosti 'ye¹⁷ göre ise 1190 ve 1233 yılları arasında Muzafferinin Kökböri tarafından Mimar Mesud bin Ebi Saad'a yaptırılmıştır. Minarenin büyük bir kısmı günümüzde hâlen sağlam vaziyettedir. Geçmiş yıllarda Kültür Bakanlığı¹⁸ tarafından yapılan kazılar neticesinde, minarenin güneybatısında Erbil Ulu camiye ait olduğu anlaşılan kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Böylece, minarenin, Ulu Cami'ye ait olduğu

¹⁴ Sorani Kürtçesinde çöli ısız ve çorak anlamına gelmektedir. Eskiden o bölgenin ısız ve çorak olmasından dolayı halk arasında bu ismi ile anılmaktadır.

¹⁵ Uluçam, A. (1989). *Irak'taki Türk Mimari Eserleri*, Ankara, s. 123.

¹⁶ Hüseyin, M.H. (2014). *Erbil Atabek Dönemi*, Erbil, s. 242.

¹⁷ Bradosti, Z. (2007). *Atabek Minareleri*. Şam: Şam üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 86.

¹⁸ Erbil Eski Eserler Müdürlüğü.

kanıtlanmıştır. 2009 yılında Erbil Eski Eserler M¼d¼rl¼ğ¼n¼n İtalyan şirketi ile y¼r¼tt¼ğ¼ ortak çalışmayla minare restore edilerek g¼n¼mdeki h¼lini almıştır.

Resim.2. Genel G¼r¼n¼m¼.

Genel ¼zelikleri

Çift girişten, sekizgen bir kaide ve bunun ¼zerinde y¼kselen silindirik bir g¼vdeden oluşmaktadır. Ana g¼vdenin yukarıya doğru y¼kseldikçe hafifçe inceldiğ¼ g¼r¼lmektedir. Mevcut y¼ksekl¼ğ¼ yaklaşık 37,00 m olup ¼st kısmının yıkılmış olduğ¼ dikkat çekmektedir. Kırmızı tuğla malzemesinden inşa edilen Minare g¼n¼m¼zde 10,50 m çapındadır. 110 basamaklı iki merdiven sayesinde yukarıya çıkılmaktadır. Her iki merdivenin tas basamaklarının işlevsel acıdan simetrik d¼zende tasarlandığı, ancak taş basamaklara çıkıldığında iki kişinin birbirini g¼remeyeceğ¼ şekilde ele alınmıştır. Buda minareye ayrı bir ¼zelik katmıştır.

Ömer EROĞLU
Atabekler Dönemine Ait Erbil Muzafferiyeye Minaresi

Kaidesi

14,70 m olan sekizgen kaidesi Son zamanlarda yapılan restorasyon nedeni ile formunda bozulmalar meydana gelmiştir. Kaide üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümün her yüzeyi üst üste çift sathı nişten oluşmaktadır. Sivri kemerli sathı nişler, kenar yüzeylerini birleştiren ve dışta sekizgen köşegenleri oluşturan tuğla kuşakları ile Sınırlanmıştır. Alt kısımdaki nişler zeminden 3,00 m yüksekliktedir (Resim.3). Minare kaidesinin diğer alt kısım kenarında, bağlama duvarı olduğundan yalnız üst kısımda süsleme nişleri mevcuttur. Nişler alt ve üst olarak dizilmiş 2 sıra tuğladan oluşan değişik kompozisyonlarla süslenmiştir. Kemerleri ise oz damgası ve yıldız motiflerle süslenmiştir. Motifler arası Turkuaz ve mor renkli mozaik çinilerle doldurulmaktadır. Kemerlerin boş kalan üst Kısımları üçgen boşlukla ve farklı kompozisyonlarla geometrik şekili tuğla süslemelerle süslenmiştir. Araları firuze renkli mozaik çinilerle süslenmiştir. İkinci bölümde kitabe kuşağına yer verilmiş ancak günümüzde tahrip olmuştur. Irak'ın ünlü arkeoloğu Selman'ın Irak Eserleri adlı kitabında kalan Kitabe izlerinden yola çıkarak çiçekli kufi hatla Amele Mesud bin Ebi Saad yazıldığı yazmıştır. Kaidesinin batı yüzeyinde iki adet küçük pencere ve güney yüzeyinde ise küçük bir boşluk bulunmaktadır.

Resim.3. Alt Kısımdaki Sathı Nişler.

Üçüncü bölümde ise dörder dörder küçük sütlücelerle birbirinden ayrılmış Bursa kemerli toplam 32 niş bulunmaktadır (Resim.4). Nişlerin içindeki süslemelerin çoğu günümüzde dökülmüştür. Kalan diğer kısımlarında yıldız ve geometrik motifleri görülmektedir.

Gövdesi

Silindirik gövdenin sağlam bölümleri üç şeritle dört geniş bölüm ayrılmıştır. Bölümleri ayıran Birinci ve üçüncü şerit çarpı şeklinde yapılmıştır. İkinci şeritte ise iki sıra halinde Makılı hatla tekrar ve ters biçimde Muhammed kelimesi yazılmıştır. Şeritler Turkuaz renkli mozaik çinilerle süslenmiştir. Birinci bölümde tuğlaların farklı şekilde dizilerek ardışık olarak birbirini takip eden eşkenar dörtgen süslemesinden oluşmaktadır. İkinci bölümde mimarın tuğlaları farklı dizilerek dik köşeli karelere dayalı geometrik şekilleri ortaya çıkarmıştır. Üçüncü bölümde eşkenar dörtgen, düz ve kırık kareler şeklinde geometrik şekiller içerir. Burada mimarın tuğlaları bu şekilde dizmesi (sall'u) kelimesini ortaya çıkarmasını istemiştir. Dördüncü bölüm ise iri eşkenar dörtgen şeklinde dizilmiş tuğlalardan oluşan ve tepelerinde üçgen motifi bulunan zikzaklar ile uzatılmıştır. Üç sıra hâlindeki bu örnekler birbirinin içine geçecek şekilde yerleştirilmiştir. Bereket (eli belinde) motifini andırmaktadır (Resim.5).

Resim.4. Bursa Kemerli Küçük Nişler.

Ömer EROĞLU
Atabekler Dönemine Ait Erbil Muzafferiye Minaresi

Sekizgen kaidesi, Silindirik gövdesi ve mozaik çini süslemesi ile tuğla minarelerin ile canlı bir örneğini temsil etmektedir ¹⁹. Günümüzde ise koruma altına alınmış etrafı kendi ismi ile anılan park yapılarak açık bir müze hâlinde dönüştürülmüştür (Resim.6).

Resim.5. Gövde kısmındaki süsleme kompozisyonu

¹⁹ Uluçam, A. (1990). Irak Selçuklular ve Atabekler Döneminden Kalan Tuğla Minareler, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı.1, Van, s.17.

Resim.6. Minare parkı. ([Http://bot.gov.krd](http://bot.gov.krd), Erişim 27.03.2021).

Sonuç

Erbil Muzafferiyeye Minaresi, tarihi konusundaki farklı görüşlerle birlikte Erbil’de günümüze ulaşan tuğla malzemeli en erken tarihli Atabekler dönemi minarelerindendir. Bölgesel özellikler yanında büyük Selçuklu minarelerinin özelliğini sürdürmektedir. Sekizgen kadesi sathi nişler ile bezemiş olup, üst kısımlarında ise Bursa kemerli küçük nişler ve açıklıklar bulunmaktadır. Silindirik gövdesi yukarıya doğru hafif daralarak yükselmekte olup, Şeritlerle çeşitli süsleme bölümlerine ayrılmıştır. Birinci ve üçüncü şerit çarpı şeklinde yapılmıştır. İkinci şeritte ise iki sıra halinde Makili hatla tekrar ve ters biçimde Muhammed kelimesi yazılmıştır. Şeritler Turkuaz renkli mozaik çinilerle süslenmiştir. Süsleme bölümleri geometrik kompozisyonlar, geçmeler, mozaik çiniler ile hareketlendirilmiştir. Çinli süslemelerde günümüzde hava şartlardan dolayı çoğunda dökülmekler meydana gelmiştir. Sekizgen kadesi, Silindirik gövdesi ve mozaik çini süslemesi ile tuğla minarelerin canlı bir örneğini temsil etmektedir. Ayrıca Anadolu ve İran’daki bazı minareler ile karşılaştırma yaptığımız zaman aynı özelliklere sahip minareler olduğu görülmektedir. Bunlardan; Harput Ulu Cami Minaresi (Resim.7), Siirt Ulu Cami Minaresi²⁰

²⁰ Öztürk, Ş, Kılavuz, B.N, Karakuş, Ü, C. (2007). Siirt Ulu Cami Minaresi, *Vakıflar Dergisi*, Sayı.30, Ankara, s.392.

Ömer EROĞLU

Atabekler Dönemine Ait Erbil Muzafferiyeye Minaresi

(Resim.8), Van kızıl Minaresi (Resim.9), Cizre Ulu Cami²¹ Minaresi²², (Resim.10), Sin Ulu Cami Minaresi (Resim.11), Damgan Cuma Cami Minaresi (Resim.12), Gülpayegan Minaresi²³ (Resim.13) örnek gösterilebilir. Ayrıca kırgızistan balasagun Burana minaresinin geleniği devam ettiği göze çarpmaktadır (Resim.14). Günümüzde koruma altına alınmış etrafı park hâline getirerek açık bir müze hâlinde dönüştürülmüştür. Atabekler 'in bu eseri tarih boyunca konuşulacak ve geleceğe geçmişten izler taşıyacaktır. Bizim amacımızda bu eseri gün ışığında tutmak ve bir belge niteliğinde olmasını sağlamaktır.

Resim.7. Harput ulu Cami Minaresi
(kulturportali.gov.tr, Erişim 27.03.2021)

Resim.8. Siirt Ulu Cami Minaresi
(sk.pinterest.com, Erişim, 27.03.2021).

²¹ TOP, M. (2010). Şırnak'taki Ortaçağ ve Sonrasına Ait Mimari Üzerinde Bir Değerlendirme, *uluslararası Şırnak ve çevresi sempozyumu*, s.324.

²² TOP, M. (2009). *Şırnak kültür Envanterleri, Cizre ulu cami, Şırnak*, s.23.

²³ Özkurt, K. (2005). *İsfahan'da Büyük Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Mimari Eserleri*, Van: Yüzüncü yıl üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.145

Resim.9. Van Kızıl Minaresi

Resim.10. Cizre Ulu Cami Minaresi

Resim.11. Sin Ulu Cami Minaresi.

(Özkurt, 2005: 321).

Resim.12. Damgan Cuma Cami Minaresi

([Http://www.selcuklumarasi.com](http://www.selcuklumarasi.com), Erişim 13. 04. 2021).

Ömer EROĞLU
Atabekler Dönemine Ait Erbil Muzafferiyeye Minaresi

Resim.13. Gülpayegan Minaresi.

Resim.14. Balasagun Burana Minaresi

([Http://www.selcukluminirasi.com](http://www.selcukluminirasi.com), Erişim 13. 04. 2021).

Kaynakça

- Arguşı, Y. (2010). *Erbil Kalesindeki Kültürler Evler*. Ürdün: Muta üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Aslanapa, O. (1984). *Türk Sanatı*, İstanbul.
- Bilal, Z. (2009). Tarihte Erbil, *Erbil Ansiklopedisi*, Cilt:3, Beyrut.
- Bradosti, Z. (2007). *Atabek Minareleri*. Şam: Şam üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
- Es-Sakkâr, S. (1995). Erbil, *İslam Ansiklopedisi*, cilt.11, Ankara, s. 272-273.
- Gündüz, F. (2005). Minare, *İslam Ansiklopedisi*, cilt.30, İstanbul, s.98-101.
- Gündüz, F. (2005). Minare, *İslam Ansiklopedisi*, cilt.30, İstanbul, s.98-117.
- Hüseyin, M.H. (2014). *Erbil Atabek Dönemi*, Erbil.
- İbrahim, M. (2009). Erbil Tarihi ve Adı, *Erbil Ansiklopedisi*, Cilt:3, Beyrut.
- İsmail, Z. (1971). Erbil'deki Tarihi Yerler, *Erbil Belediye dergisi*, sayı: 4,5, Erbil. 83-84
- Özkurt, K. (2005). İsfahan'da Büyük Selçuklu ve İlhanlı Dönemi Mimari Eserleri, Van: Yüzüncü yıl üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Öztürk, Ő, Kılavuz, B.N, Karakuş, Ü, C. (2007). Siirt Ulu Cami Minaresi, Vakıflar Dergisi, Sayı.30, Ankara, s.385-405.
- TOP, M. (2009). *Şırnak kùltür Envanterleri, Cizre ulu cami, Şırnak*.
- TOP, M. (2010). Şırnak'taki Ortaçağ ve Sonrasına Ait Mimari Üzerinde Bir Değerlendirme, *uluslararası Şırnak ve çevresi sempozyumu*, s.321-341.
- Uğurlu, M, Günaslan, E, Karaőın, A. (2017). Dört Ayaklı Minarenin Modellenmesi ve Yapısal Analizi, *Mühendislik Dergisi*, cilt: 8, sayı: 2, s.414.
- Uluçam, A. (1989). *Irak'taki Türk Mimari Eserleri*, Ankara.
- Uluçam, A. (1990). Irak Selçuklular ve Atabekler Döneminden Kalan Tuğla Minareler, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı.1, Van, s. 17-72.
- Uysal, O. (1990). Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Dönemine Minare Biçimindeki Gelişmeleri, *Fakülte dergisi*, cilt.33, sayı.1, Ankara, s.505-533.
- Yurttaş, H, Gökler, B. (2020). "Bir Minare İki Usta" Doğu Esintileri dergisi, sayı: 13, s.117
- Zirkani H. (2004). Erbil Kalesi, *Küfe Araştırmaları Merkezi Dergisi*, sayı.1, Küfe, s.197-212.